

עבודת ה' מתוך הכרח וברצון

פסח – חג העבודות

כבר ביארנו במקום אחר, שאף שחג הפסח נקרא "זמן חרותנו", אבל באמת יסוד ענינו הוא זמן של קנין העבודות. הרי אין לך חג שיש בו כל כך מצוות כחג הפסח, ואין לך חג שדורש כל כך הכנה - ניקוי הבית, אפיית המצות, וכו' - כמותו. ובודאי שכל זה הוא רצונו יתברך, שנתעסק בעבודה. [ואף שיש בני אדם שרוצים להפטר מכל זה, מוכרים את הבית ונוסעים למלון וקונים את המצות, אבל אין זה קיום החג כצורתו].

וגם הקרבן פסח נקרא בתורה "העבודה הזאת", ואף שכל הקרבנות נקראו עבודה, וכן כל המצוות בכלל עבודת ה' המה, אבל רק קרבן זה נקרא "עבודה" בקרא להדיא. והיינו כנ"ל, שתכלית החג היא שאדם יקנה בו את מעלת העבודות, שבצאת החג יהיה עבד ה' באופן נעלה משהיה בכניסתו.

ולכן עלינו להתבונן במהותה של עבודת ה', מה היא ההגדרה האמיתית שלה, ומה היא הגישה הנכונה אליה.

אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים

בדיבור הראשון של עשרת הדברות, הקב"ה אומר לבני ישראל "אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים". ונתקשו המפרשים, הלא הקב"ה ברא שמים וארץ, ומחמת כן הכל שלו וברשותו, ולמה אמר לישראל שהוא אלקינו בעבור שהוציא אותנו ממצרים.

וכתב המהר"ל (תפארת ישראל פרק לז) ביישוב קושיא זו:

ומעתה יתורץ הקושיא שנשאל אל הראב"ע, כמו שכתב בפרשת יתרו (שמות כ, ב), למה "אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים", ולמה לא אמר "אנכי ה' אלקיך אשר בראתי שמים וארץ". כי דבר זה לא שייך לומר כלל, כי הכתוב רוצה לומר למה הוא אלקיהם, ועל זה אמר "אשר הוצאתיך מארץ מצרים", ועל ידי זה שהוצאתי אתכם מארץ מצרים, קבלתם אותי למלך, ותהיו עבדים לי.

והיינו שאף על גב שהקב"ה הוא אדון כל העולם, אבל על ידי יציאת מצרים, שהוציא אותנו מתוך בית עבדים, מתחת שעבוד פרעה ומצרים, הקב"ה עשה אותנו

עבדי ה'. וביאור הדבר שהקב"ה שם אותנו במצרים ושיעבד אותנו לפרעה, כדי לעשות אותנו לעבדיו. הרי מבואר כנ"ל, שהתכלית של יציאת מצרים היא שנהיה עבדי ה', ומשום כך מוטל עלינו להתבונן בענין זה ולהבינו על בוריו.

כפה עליהם הר כגיגית

איתא בגמרא (שבת פח, א):

ויתיצבו בתחתית ההר, אמר רב אבדימי בר חמא בר חסא, מלמד שכפה הקדוש ברוך הוא עליהם את ההר כגיגית ואמר להם, אם אתם מקבלים התורה מוטב, ואם לאו שם תהא קבורתכם.

הרי שהקב"ה הכריח את בני ישראל לקבל את התורה. וכתבו התוס' (שם ד"ה כפה עליהן הר כגיגית):

ואף על פי שכבר הקדימו נעשה לנשמע, שמא יהיו חוזרים כשיראו האש הגדולה שיצאתה נשמתן.

והיינו שהוקשה לתוספות, למה הוצרך הקב"ה לכפות עליהם ההר כדי שיקבלו את התורה, הרי כבר אמרו ישראל מדעתם 'נעשה ונשמע', וקיבלו התורה ברצון.

וידוע מה שכתב המהר"ל לתרץ קושיא זו (תפארת ישראל פרק לב):

אבל מה שכפה עליהם ההר, שלא יאמרו ישראל אנחנו קבלנו התורה מעצמנו. ואם לא היינו רוצים, לא היינו מקבלים התורה. ודבר זה לא היה מעלת התורה. כי התורה כל העולם תלוי בה. ואם לא היתה התורה, היה העולם חוזר לתהו ובהו (שבת פח, א). ולפיכך אין ראוי שתהיה קבלת התורה בבחירת ישראל, רק שהיה הקדוש ברוך הוא מחייב ומכריח אותם לקבל התורה, שאי אפשר זולת זה, שלא יחזיר העולם לתהו ובהו.

נמצא שאילו נתן לנו הקב"ה את התורה רק מפני שאמרנו נעשה ונשמע וקבלנו אותה, היה נראה שקבלת התורה תלויה ברצוננו, ואם לא היינו רוצים אותה, לא היינו מקבלים אותה. אבל האמת היא כי התורה מוכרחת, ואנו מחוייבים וצריכים לקבלה, ואף שאנו גם רוצים אותה, אבל סוף כל סוף אין הדבר תלוי ברצון שלנו.

אולם מה שמחייב ישראל לקבל את התורה, להיות עבדי ה', הוא מה שהקב"ה הוציא אותנו מבית עבדים. זאת אומרת, הרי כל נברא מחוייב אל ה', כי הוא ברא אותנו.

וכן כל הטבה שהאדם מקבל מאת הקב"ה, מחייבת את האדם. אבל החיוב המיוחד של כלל ישראל, שכל העצמיות והמהות שלנו היא להיות עבדי ה', הוטל עלינו על ידי יציאת מצרים.

נעשה ונשמע – קבלת עבדות

ובאמת הקבלה של 'נעשה ונשמע' לא היתה רק על קיום מצוות התורה, אלא היא גם היתה קבלת עבדות. הנה הקשה הבית הלוי (דרוש ז):

דהנה ישראל אמרו במתן תורה כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע וקיבלו על עצמם לקיים התורה וכל מצותי גם קודם שידעו כל פרטי התורה והמצוות מה הם וכו'. והנה יש להבין דידוע דעת הרמב"ם דהמחייב עצמו בדבר שאינו קצוב אין החיוב חל עליו כלל וכו', כיון דבעת קבלתו לא ידע מה שיאמר פלוני והוי דבר שאינו קצוב, וא"כ ישראל שקיבלו על עצמם קודם שידעו הפרטים לכאורה האיך יחול עליהם החוב.

והיינו שהיאך חלה הקבלה של נעשה ונשמע, הלא כיון שלא ידעו ישראל מה יצוה עליהם הקב"ה, הרי זה כאדם המקבל על עצמו דבר שאינו קצוב, שאין הקבלה חלה כלל. ותירץ הבית הלוי (שם):

והנראה דקושיא מעיקרא אינה, דהרי ודאי דאע"ג דס"ל להרמב"ם דאם מקבל על עצמו להתחייב בכל מה שיאמר לו חבריו דלא חל החיוב עליו, מ"מ הרי גם הוא מודה דיכול אדם למכור עצמו לעבד, והרי ג"כ מחויב לעשות לרבו כל מה שיצווהו. והחילוק בזה פשוט, דהמקבל על עצמו בחיוב לעשות מה שיאמר, הרי עיקר הקבלה על עצמו הוא החיוב, דהרי גופו לא הקנה לחבריו, ונמצא דהחיוב הוא דבר שאינו קצוב. אבל המוכר עצמו לעבד אינו מקבל על עצמו חיוב, רק מקנה גופו לרבו, וזה יכול להקנות, וכיון דנעשה הגוף של רבו הרי ממילא מחויב לעשות כל מה שיצווהו רבו, כיון דגופו של רבו, וזה פשוט וברור. וזה ה' כוונת ישראל באמרם נעשה ונשמע.

הרי שמה שאין אדם יכול לחייב עצמו בדבר שאינו קצוב, הוא רק כשמקבל עליו חיובים. אבל אדם המוכר את עצמו להיות עבד, הרי הקנין בעצמו חל על דבר קצוב, וממילא נתחייב לעשות כל מה שרבו יצווהו, כיון שהוא עבדו הקנוי לו. וזו היתה כוונתם של כלל ישראל כשאמרו 'נעשה ונשמע', שקבלו על עצמם להיות עבדי ה' הקנויים לו, וממילא הם מחוייבים לקיים כל מצוותיו.

עבדות ובחירה

נמצינו למדים מדברי המהר"ל והבית הלוי, שהאופן שצריכים לגשת אל קיום מצוות התורה הוא מתוך עבדות, להרגיש שאנו מוכרחים לעשות רצונו ית' מבלי שום ברירה אחרת, כי אנו עבדיו של הקב"ה, קנויים לו ומשועבדים אליו.

אך לכאורה יש להבין, שהנה הקב"ה נתן לנו בחירה, וצוה אותנו לבחור בטוב - "ובחרת בחיים". ופירוש ענין הבחירה הוא, שהאדם יכיר שיש שני דרכים לפניו, שתי אפשרויות, והוא בוחר ברצונו לעשות את רצון ה'. והיינו, שבשעה שאדם בא לידי נסיון, ששכלו אומר לו לעמוד בו, ותאוותו וחומריותו מושכים אותו ליכשל, והוא מחליט שלמרות שיש בו חלק מעצמותו המושכו לעשות העבירה, הוא בוחר ברצונו להתגבר עליו ומחליט לקיים מה שהתורה צייתה עליו, בזה הוא מקיים מה שפקד עליו בוראו לבחור בטוב. אמנם כנראה שזו גישה אחרת של קיום רצונו מתוך עבדות, שהאדם עושה מה שהתורה אומרת מפני שהוא מוכרח לעשות כן ואין לו שום ברירה אחרת. וצריך ביאור, שהרי נמצא לפנינו שני מהלכים בעבודת ה' שנראים כסותרים זה את זה, והיאך ניישב שניהם ביחד.

ובאמת צריכים לפתור שאלה זו, כי גם באופן קיום רצון הקב"ה יש חילוקים בין שני המהלכים. למשל, אדם מתעורר בבוקר, והוא עדיין עייף ותאב לישון, ואינו רוצה לקום להתפלל שחרית. והנה אם נדבר אל האיש הזה בלשון של עבדות, נאמר לו: "הרי אתה מוכרח מחוייב לקום ולהתפלל, הרי אתה עבד ה' ומשועבד לו, ואין זה תלוי ברצונך כלל וכלל". אבל אם נקח בידנו המהלך של בחירה, אז נציע לו לחשוב על חשיבות ענין התפילה, להתבונן בגודל מעלת הקם ממטתו לעבוד את בוראו, ומתוך כך תתעורר רוחו לעשות רצון קונו.

והתשובה לשאלה זו היא, שבאמת שני המהלכים נכונים, וכל אחד צריך לחבירו. היסוד של התורה הוא עבדות - שהאדם צריך להכיר שהוא מחוייב ומוכרח לעשות רצון ה', שהוא משועבד לגמרי אליו ית', ואין לו שום ברירה לעשות אחרת. אבל, כיון שהוא מצווה לקיים התורה ברצון, הרי העבדות גופא מחייבת אותה לטכס עצות איך לעורר את רצונו הפנימי לתורה ומצוות, שלא יעשם רק מתוך ההכרח כעבד העושה רצון אדונו בעל כרחו, אלא שיגיע למדריגה שיהיה מרוצה ושמח לעשות רצונו של מקום.

וביתר עומק - האדם צריך לעשות את עצמו עבד. והיינו שלא יקיים את המצוות באופן חיצוני, מבלי הרגש ורצון, אלא שכל פנימיותו תהיה ניתנת לזה, שיעורר

עצמו לכך שגם רצונו וחשקו יהיו משועבדים להקב"ה. וכל אחד צריך למצוא את העצות היאך לעורר את עצמו ולשנות את מציאותו, שיקבע את רצונו להיות משועבד לרצון ה'.

ונחזור לדוגמא שהזכרנו. בודאי האדם צריך להכיר שהוא מחוייב ומוכרח לקום ממטתו ולהתפלל שחרית כראוי. אבל בד בבד הוא צריך גם לקבוע את האישיות שלו שירצה לעשות כן, שהמעשה הזה יהיה פרי בחירתו ולא רק כעושה בעל כרחו.

לימוד תורה בעבודת ובבחירה

והנה שילוב שני המהלכים האלו, של עבודת ושל בחירה, נחוץ הוא מאד לקיום המצוה החשובה ביותר של תלמוד תורה. הרבה בני אדם פוטרם את עצמם מהחיוב ללמוד תורה המוטל עליהם, בטענה שאינם נהנים מן הלימוד. ובאמת, קשה מאד ללמוד תורה כראוי אם אין לאדם הנאה בלימודו.

אכן אין די בטענה זו לפטור את האדם מהמצוה שהוא חייב בה. הלא הוא עבד, קנוי לאדונו, משועבד ומוכרח לעשות רצונו יתברך. אבל מה יעשה אם קשה לו ללמוד, אם אין לו חשק לזה. אלא, האדם צריך לחפש עצות ותחבולות למצוא טעם בלימודו, לעורר את התשוקה. כל אדם יש לו חלקו בתורה, המהלך שיש לו תשוקה לו, העניינים שמושכים אותו. ואם רק יכיר שהוא מחוייב ללמוד, שגופו קנוי לכך, ואין שום ספק אם ילמוד, רק כל השאלה היא איך ומה ללמוד, אז ימצא הדרך למצוא הנאה בלימוד. לכל יחיד יש את הכוחות שלו, התכונות שלו, האישיות שלו, אבל צריך לחפש את אופן הלימוד המתאימים לייחודו.

עבודת החיים

וכאן המקום לעורר על נקודה אחת שחשובה מאד לבני דורנו. אנו מורגלים שכל דבר שאנחנו רוצים, משיגים את זה מיד. יש איזה שאלה או בעיה, לוחצים כפתור, והתשובה והפתרון בידך.

אמנם צריכים לדעת שאין זה המהלך בנוגע לקניינים רוחניים. כדי להשיג איזה מעלה ומדריגה בעבודת ה', זקוקים לסבלנות ושנים ארוכות של עבודה ועמלות.

הרי בחור צעיר פותח את המסילת ישרים, ורואה ומתבונן במה שהרמח"ל דורש ממנו, ומיד הוא מתייאש, כי אינו רואה שהוא מסוגל למלא אותו. והוא טועה שתי

טעויות. האחת - הלא הוא מחוייב, הוא עבד, ואין לו שום עצה להפטר מזה. והשנית - שהוא באמת יכול, אפשר לו למצוא בעצמו את המהלך להגיע למדריגות הללו, שיהיה לו רצון וחשק לקנות אותן, ואף אם צריך לזה הרבה זמן, הרי כל חייו לפניו, ולזה נותן לו הקב"ה חיים, כדי למלא אותו בעבודתו ית'. ויש לך לטכס עצות איך להתאים את עצמך - כפי טבעך וכפי תכונותיך - לתפקיד המוטל עליך. ובזה תתקיים בידך בין העבדות ובין הבחירה.

עם ישראל והאחדות האמיתית

פסח - לידת העם

הנה כבר ביארנו במקום אחר, שיציאת מצרים לא היתה רק יציאה מעבדות לחרות לבד, אלא היא היתה היצירה והלידה של עם ישראל. והיינו, כי קודם יציאת מצרים אנו היינו חלק ממצרים, כמו שהעובר הוא ירך אמו וחלק ממנה, ועל ידי היציאה ממצרים, נתהווה עם חדש הנקרא בני ישראל.

ולכן כדי להבין על בורייה את עבודת חג הפסח, אנו צריכים מקודם להבין מה הוא תוכן ענינו של המושג של "עם ישראל".

אומות העולם

הנה אצל האומות אנחנו גם כן מוצאים ענין של 'עם'. הרי הגויים נתחלקו לשבעים אומות, וכל אומה ואומה יש לה את הדברים המיוחדים לה - ארצה, לשונה, אמונתה התרבות שלה וכיוצא בדברים אלו. ואדם יכול לחשוב כי גם ישראל הם עם בין העמים, שארצנו ארץ ישראל, ולשוננו לשון הקודש, והאמונה שלנו היא היהדות. דהיינו תורה ומצוות.

אולם תפיסה זו היא טעות ביסודה, וכמו שנבאר לפנינו. כי באמת יש חילוק יסודי בין המושג עם אצל אומות העולם, והמושג עם אצל כלל ישראל.